

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.5.13](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.5.13)

УДК 336.741.242:336.113.12

*В. А. Фостолович,
Доктор філософії,
кандидат с.-г. н, доцент кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки,
Вінницький національний аграрний університет*

КЛАСТЕРИ, ЯК ЕФЕКТИВНА МОДЕЛЬ СУЧАСНОГО БІЗНЕСУ

Valentyna Fostolovych

Dr. PhD, assistant professor of accounting and taxation sectors of the economy of the Faculty of Accounting and Auditing of Vinnytsia National Agrarian University

CLUSTERS AS AN EFFECTIVE MODEL OF MODERN BUSINESS

В основі організації бізнесу за сучасних умов є відповідність вимогам ринку, які орієнтовано на вимоги попиту і пропозиції та відповідність національним й міжнародним стандартам. Сучасний ринок спрямовує організацію бізнесу в напрямку застосування інноваційних ресурсозберігаючих та енергоощадних технологій. Можливість ефективно функціонувати підприємства різних організаційно-правових форм та розмірів забезпечує відповідність нормативно-правовому забезпеченню. Проте, однією із головних характеристик що ставить перед собою будь-яке підприємство, є отримання достатнього рівня економічного ефекту. Сьогодні підприємства функціонують в умовах жорсткої конкуренції та обмежені певними умовами, виконання яких і є головною умовою отримання максимального економічного ефекту. Такими умовами виступає на сьогодні екологічна безпека та соціальне забезпечення. Найбільш ефективною формою організації бізнесу, який буде відповідати зазначеним параметрам і вимогам є регіональні об'єднання – кластери. При роботі такої організаційної структури учасниками можуть бути підприємства різних форм власності, розмірів та домогосподарства. Співпрацюючи із використанням спільної логістики, системи менеджменту, маркетингу, інформаційної системи та інфраструктури максимальну економічну вигоду отримують кожен із членів-учасників та споживач. Імплементация кластерної моделі організації бізнесу в Україні забезпечить отримання максимального ефекту в напрямку розвитку кожного із регіонів України завдяки кращим показникам продуктивності. така система організації бізнесу буде найбільш ефективною, якщо працюватиме у базі спільного електронного модуля, який надаватиме можливість спілкування із здатністю створення запиту на визначену потребу, оголошення відкритого внутрішнього тендера, та можливістю представлення пропозицій із наданням інформації про наявні: кількість товарів, робіт та послуг; цінову політику; якісні характеристики. Функціонуючи в територіальній близькості, використовуючи спільну інфраструктуру та зв'язки, державну підтримку і соціальне забезпечення учасники кластерної бізнесової моделі створюють достатнє для розвитку конкурентне середовище із міцними взаємодоповнюючими зв'язками.

The basis of business organization in modern conditions is compliance with market requirements, which are oriented on demand and supply requirements and compliance with national and international standards. The modern market directs the organization of business in the direction of application of innovative resource-saving and energy-saving technologies. The ability to effectively operate enterprises of various organizational and legal forms and sizes ensures compliance with regulatory and legal framework. However, one of the main characteristics of any enterprise is to obtain a sufficient level of economic effect. Today the enterprises operate in conditions of strict competition and are limited by certain conditions, execution of which is the main condition for obtaining the maximum economic effect. Such conditions today are ecological safety and social security. The most effective form of business organization that meets the specified parameters and requirements are regional clusters. At work of such organizational structure participants can be enterprises of different forms of ownership, sizes and households. Cooperating with the use of shared logistics, management systems, marketing, information systems and infrastructures, each participant and consumer will receive maximum economic benefit. Implementation of the cluster model of business organization in Ukraine will provide the maximum effect in the direction of development of each of Ukraine's regions due to better performance indicators. Such a system of business organization will be most effective if it operates in the base of a joint electronic module that will provide the ability to communicate with the ability to create a request for a specific need, the announcement of an open internal tender, and the possibility of submitting proposals with the provision of information on available: the number of goods, works and services; price policy; qualitative characteristics. By operating in a proximity, using common infrastructure and communications, state support and social security, the participants in such a business model create a competitive environment with strong complementary connections.

Ключові слова. Кластер; об'єднання; регіон; ефективність; бізнес; управління; сертифікація; міжнародне співробітництво; екологічна безпека; соціальна ефективність.

Keywords. Cluster; unification; region; efficiency; business; management; certification; international cooperation; environmental safety; social efficiency.

Постановка проблеми. В процесі пошуку найбільш ефективних методів організації та ведення бізнесу необхідним є розробка такої бізнесової моделі, яка забезпечить отримання максимального економічного ефекту, зменшить екологічне навантаження та сприятиме соціальному розвитку як працівників підприємства, так і територіальної громади в цілому. Важливим є дослідити умови за яких підприємства зможуть максимально скоординовано співпрацювати націлюючи свої дії на розвиток відповідної інфраструктури та інституцій, забезпечуючи реалізацію головної стратегії розвитку країни шляхом поступового втілення політики розвитку на основі постійного вдосконалення та впровадження інновацій. Визначити переваги роботи кластера як специфічної схеми взаємозв'язків між учасниками, які поєднані через спільну систему комунікацій, систему менеджменту, систему маркетингу, спільну логістику, спільну інфраструктуру, інформаційну базу, єдину платформу попиту і пропозиції, мережу сертифікації, тісну співпрацю із науково-дослідними установами та інститутами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням побудови найбільш ефективної моделі бізнесу та пошуку шляхів їх адаптування в Україні досліджували як вітчизняні так і закордонні фахівці сучасності і минулих періодів. Зокрема, дослідженням питання кластерів займалися: Безвушко С. [1], Войнаренко М. [2], Дранев Я.Н. [3], Ефимічев Ю.И., Захаров И.В. [4], Ковальова Ю.М. [5], Маршалл А. [6], Нестеренко О.В. [8], Пилипенко І. В. [9], Портер М. [1], Розенфельд С. [13], Соколенко С.И. [14], Третьяк В.П. [15], Чужииков В. [16], Swann G.M.P., Preveser M. A. [19], Feser E.J. [20] та інші. Проте дане питання залишається вивченим не до кінця та підлягає подальшому дослідженню.

Постановка завдання. Завданням дослідження є визначити основні аспекти та позитивні моменти формування сучасного бізнесової структури у формі кластера. Важливо встановити доцільність інтегрування запропонованої схеми сучасної бізнесової структури в практику господарювання України. Необхідно обґрунтувати можливість реалізації еколого-економічного та соціально зорієнтованого напрямку розвитку країни при функціонуванні регіональних об'єднань – кластерів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Ринкова економіка перед підприємствами поставила завдання оптимізації доходів і витрат з метою отримання запланованої величини прибутку. Проте, щоб реалізувати намічену ціль важливим є визначити ті

фактори, які мають позитивний вплив на швидкість і здатність підприємства у досягненні наміченої цілі та ті, які виступають стримуючими у їх досягненні.

У науковій літературі [8] такі фактори розподіляють на дві частини: внутрішні та зовнішні. Ми підтримуємо таку ідею розподілу факторів впливу та вважаємо, що до зовнішніх слід віднести:

- рівень політичної безпеки (політичні ризики),
- рівень економічного зростання країни,
- інвестиційну політику (наявність зовнішніх джерел фінансування),
- рівень податкового тиску та податкову політику,
- рівень інноваційної діяльності країни та науково-технічний прогрес в країні,
- забезпечення країни природними ресурсами та рівень екологічної безпеки, тощо.

До внутрішніх факторів передбачаємо за доцільне віднести:

- рівень розробленості стратегії розвитку підприємства;
- інноваційний потенціал підприємства,
- система управління підприємством,
- вибір найбільш ефективної організаційної структури підприємства та її гнучкість, рівень демократичності в управлінні, самопланування, допущення коректувань,
- забезпеченість управлінської ланки переважно горизонтальними потоками інформації та здатність їх використання в процесі прийняття управлінських рішень,
- рівень децентралізації відділів та підрозділів підприємства, їх автономія, наявність цільових науково-спрямованих груп для розв'язання проблемних питань,
- рівень кваліфікації персоналу,
- рівень автоматизації виробничих процесів та системи управління,
- підхід до організації виробничого процесу,
- забезпеченість фінансовими, матеріально-технічними засобами,
- розробленість прогресивних екологічно безпечних та економічно ефективних технологій,
- рівень забезпеченості необхідними господарськими засобами та стан розвитку науково-технічної інфраструктури,
- наявність матеріальних мотивацій за впровадження інновацій,
- ефективність розподілу витрат та контроль за ними,
- рівень аналізу результатів діяльності підприємства з метою використання фактичних даних в системі управління підприємства,
- рівень використання соціально-психологічних факторів: застосування моральне стимулювання, суспільне визнання на рівні різних ієрархічних ланок підприємства, надання можливостей для самореалізації, сприяння до творчої праці, формування доброзичливого психологічного становища у трудовому колективі і т. ін.

Недосконалість функціонування на підприємстві будь-якого із зовнішніх та внутрішніх факторів проявляють стримуючий ефект та знижують показники загального економічного результату.

Якщо не врахувати ризик впливу якогось із стримуючих факторів, то досягнення мети стане більш тривалим процесом та унеможливить факт отримання бажаного. Одним з таких факторів є екологічний, на який тривалий час підприємства не зважали під час визначення економічної ефективності їх діяльності. Проте, слід розуміти, що екологічний фактор передбачає наявність та рівень забезпеченості природними ресурсами, які часто виступають сировиною у виробничому процесі, або елементом інновацій. Відходи, викиди і скиди – виступають витратами для підприємства, оскільки за їх утилізацію, знезараження, чи вивезення потрібно додатково витратити фінансові ресурси. Забруднення довкілля такими речовинами також для підприємства складає частину витрат. Тому, запровадження системи екологічного менеджменту на підприємстві уможливить приймати ефективні управлінські рішення та за допомогою сучасних технологій повторного використання природних ресурсів чи переробки відходів можна досягти зниження витрат та отримувати додатковий прибуток.

Структурні складові Індексу екологічної ефективності нами згруповано та представлено на рисунку 1.

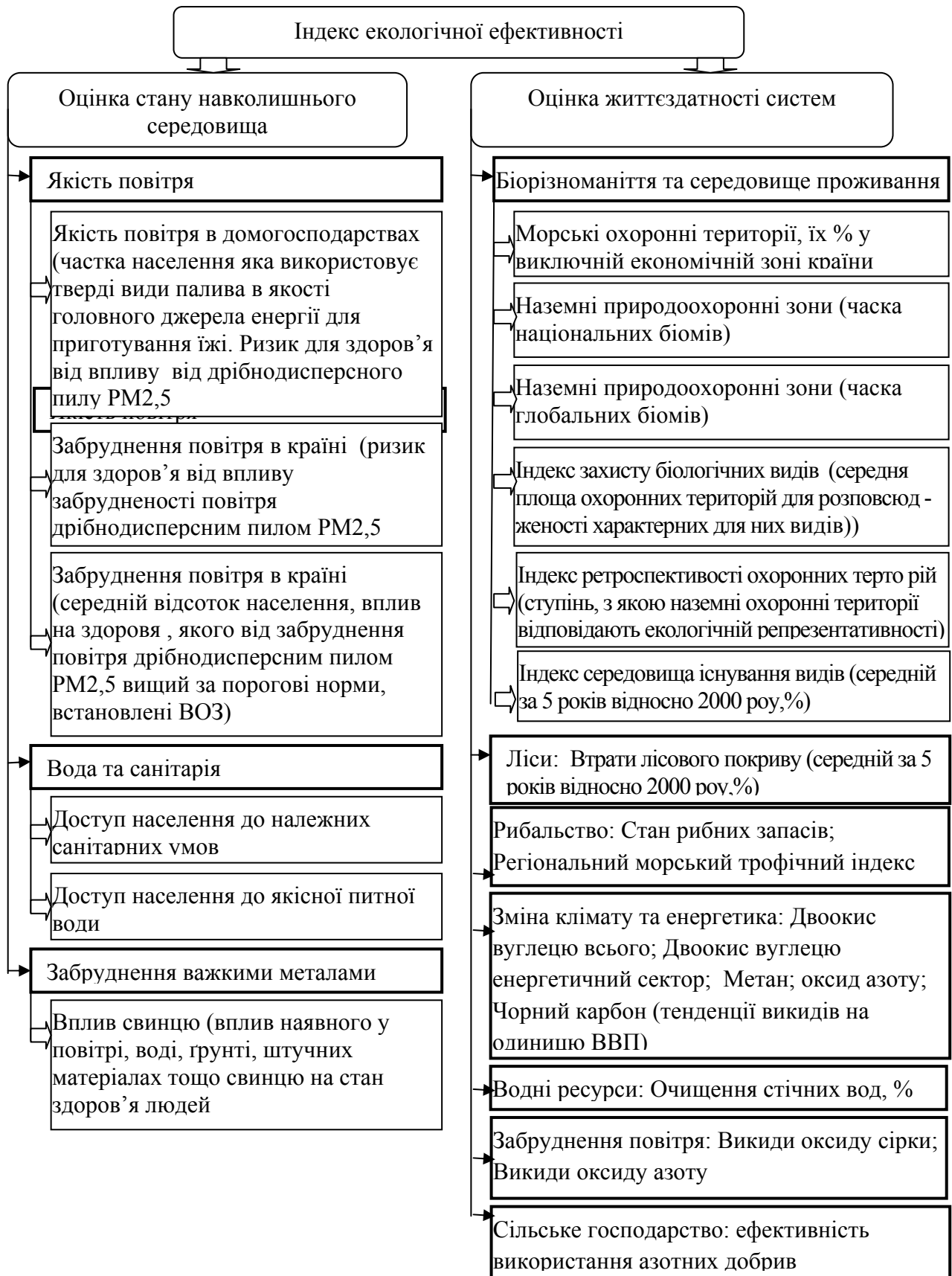

Рис. 1. Структура індексу екологічної ефективності

Джерело: Сформовано автором на основі [10]

Розуміння важливості екологічного фактора як структурного складника економічної ефективності

діяльності підприємства та країни в цілому спонукали усю світову спільноту посилити увагу до питання екологічної безпеки. Щорічно на рівні Єльського і Колумбійського університету разом із Всесвітнім економічним форумом здійснюється публікування результатів глобального дослідження рівня екологічної ефективності та визначення рейтингу кожної із країн світу у даному списку.

Показники ефективності використання природних ресурсів на рівні країни, управління їх використанням та досягнення у напрямку покращення якісних характеристик стану навколишнього середовища акумульовано в єдиному вимірнику: індексі екологічної ефективності (The Environmental Performance Index). Варто відмітити, що величина даного показника визначається через кожних 2 роки, проте під час його розрахунку у 2018 році було змінено методику його визначення [10], через що недоцільним є порівнювати його значення із показниками минулих років.

Під час визначення індексу екологічної ефективності (The Environmental Performance Index 2018) враховують 24 показника, які згруповано за 10 категоріями висвітлюючи інформацію по 2 групах характеристик:

- 1) Стан навколишнього природного середовища,
- 2) Стан життєдіяльності екосистем (рівень збереження біологічного різноманіття, рівня ефективності державної політики в сфері екології, тощо).

Усі ці показники формуються за шкалою оцінки від 0 до 100, де 0 – це найнижче значення, а 100 – найкращий показник.

Входячи із оцінки рейтингових показників у ранжованому ряду Індексу екологічної ефективності у 2018 році, то варто відмітити, що Україна серед 180 країн-учасниць яким проводили такий аналіз займає 109 місце. Така рейтингова позиція за величиною індексу, що оцінювався спонукає до думки із розробки заходів і дій, які позитивно вплинуть на систему управління екологічною безпекою та на стан навколишнього природного середовища.

Таблиця 1.
Величина Індексу екологічної ефективності України у 2018 році

Показник	Значення (0→100)	Місце в рейтингу		Значення (0→100)	Місце в рейтингу	Значення (0→100)	Місце в рейтингу
Напрямок: Стан навколишнього природного середовища							
Якість повітря в домогосподарствах (частка населення яка використовує тверді види палива в якості головного джерела енергії для приготування їжі. Ризик для здоров'я від впливу від дрібнодисперсного пилу PM _{2,5})	50,4	74	Якість повітря	64,21	105	64,44	87
Забруднення повітря в країні (ризик для здоров'я від впливу забрудненості повітря дрібнодисперсним пилом PM _{2,5})	70,56	133					
Забруднення повітря в країні (середній відсоток населення, вплив на здоров'я, якого від забруднення повітря дрібнодисперсним пилом PM _{2,5} вищий за порогові норми, встановлені ВОЗ)	76,29	129					
Доступ населення до належних санітарних умов	63,53	72	Вода та санітарія	60,89	63	64,44	87
Доступ населення до якісної питної води	58,25	5					
Вплив свинцю (вплив наявного у повітрі, воді, ґрунті, штучних матеріалах тощо свинцю на стан здоров'я людей)	88,71	15	Забруднення важкими металами	88,71	15	64,44	87
Життєздатність екосистеми							
Морські охоронні території, їх % у виключній економічній зоні країни	91,87	39	Біорізноманіття та середовище проживання	49,10	140	45,16	139
Наземні природоохоронні зони (частка національних біомів)	29,25	148					
Наземні природоохоронні зони (частка глобальних біомів)	25,85	148					

Індекс захисту біологічних видів (середня площа охоронних територій для розповсюд -женості характерних для них видів))	25,52	123					
Індекс ретроспективості охоронних терто рій (ступінь, якою наземні охоронні території відповідають екологічній репрезентативності)	33,94	93					
Індекс середовища існування видів (середній за 5 років відносно 2000 роу,%)	33,94	93					
Втрати лісового покриву (середній за 5 років відносно 2000 роу,%)	14,08	93	Ліси	14,08	93		
Сан рибних запасів, оцінка надмірного чиповного використання	56,89	74	Рибальств	54,32	79		
Регіональний морський трофічний індекс	41,75	85	о				
Двуокис вуглецю -всього	33,77	134	Зміна клімату та енергетика	37,59	143		
Двуокис вуглецю – енергетичний сектор	43,27	69					
Метан	39,73	141					
Оксид азоту	17,83	168					
Чорний карбон	54,19	43					
Викиди оксиду сірки	30,38	154	Забруднен	ня повітря	40,18	143	
Викиди оксиду азоту	49,99	81					
Очищення стічних вод, %	78,76	69	Водні ресурси	78,76	69		
Ефективність використання азотних добрив	57,55	17	Сільське господарс	57,55	17		
Індекс екологічної ефективності						52,87	109

Джерело: [10]

За даними оцінки варто відмітити, що більша кількість показників, які входять до структури Індексу екологічної ефективності знаходяться на рівні менше 50%. При цьому, найнижчий показник стосується втрат лісового покриву, який у 2018 році знаходиться на рівні 18,04% і у рейтингу займає 93 місце.

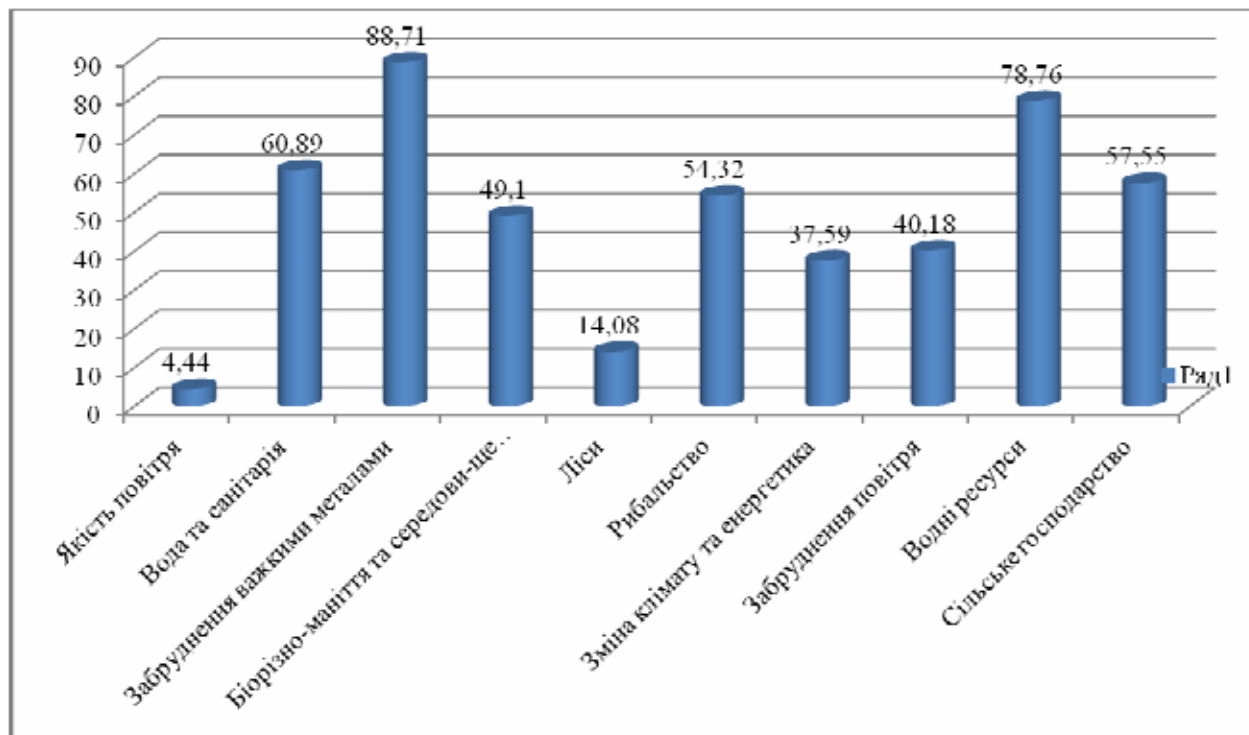

Рис. 2. Значення основних категорій Індексу екологічної ефективності України у 2018 році

Ми вважаємо, що найбільш ефективним методом поліпшення величини даного показника є впровадження на підприємствах сертифікованої системи екологічного менеджменту, яка буде складовою

загальної системи управління підприємством. Сертифіковані системи управління передбачають виконання принципів функціонування таких систем. Одним із принципів функціонування системи екологічного менеджменту є принцип постійного поліпшення. В основі принципу постійного поліпшення лежить щорічне підвищення показників ефективності використання природних ресурсів та зниження негативного впливу дії виробничого процесу на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей. Варто відмітити, що країни які підтримують ідею сертифікації інтегрованих систем управління, зокрема системи екологічного менеджменту мають значно вищі рейтингові позиції при порівнянні із нашою країною.

Найвищу рейтингову позицію у 2018 році за даними оцінки індексу екологічної ефективності отримала Швейцарія. Її послідовниками у першості, зайняли другу та третю позицію Франція та Данія відповідно.

Найнижчу рейтингову сходинку зайняла Індія – 177 місце та Бангладеш – 179 та Бургунді 180 місце.

Структурні показники Індексу екологічної ефективності утворюють узагальнене значення цього коефіцієнта. Його величина у 2018 році склала 52.87 бали, що і поставило Україну на 109 місце у рейтингу серед 180 країн-учасниць.

Рейтинг індексу екологічної ефективності України та інших країн у 2018 році нами продемонстровано схематично на рисунку 3.

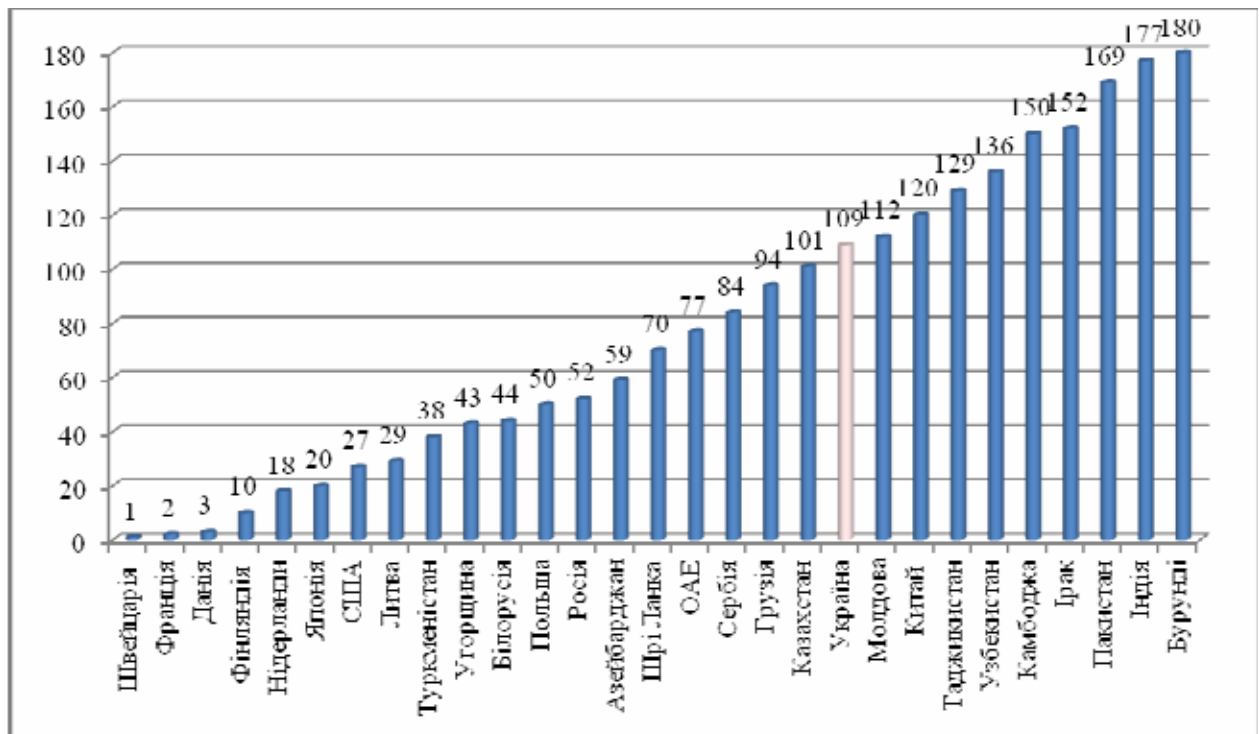

Рис. 3. Рейтинг індексу екологічної ефективності України та інших країн у 2018 році

Джерело: Сформовано автором на основі [10]

Важливість Індексу екологічної ефективності проявляється не лише в межах міжнародного партнерства, міжнародних вимог та міжнародного співробітництва на рівні держав. Значним є даний показник і на рівні підприємства при визначенні ефективності його роботи.

Еколого-економічний напрямок розвитку держави спонукає керівництво підприємства до прийняття та виконання умов стратегії розвитку країни. Підприємства, з метою підвищення конкурентоспроможності постійно апробують та впроваджують сучасні інноваційні технології виробництва та системи управління, які передбачають врахування впливу екологічного фактора на економічну їх доцільність.

Інноваційні технології проявляються у поліпшеному підході до впливу на економічну, соціальну та екологічну сфери. Тому, уся сучасна система ринкової економіки є орієнтованою на інноваційну модель та передбачає спрямування на еколого-економічний напрямок розвитку підприємства. При цьому, система управління підприємства трансформується у інтегровану шляхом впровадження сертифікованих систем екологічного менеджменту (відповідно до вимог стандартів серії ISO 14000), системи менеджменту якості (відповідно до вимог стандартів серії ISO 9000) та системи безпеки і гігієни праці (відповідно до вимог стандартів серії ISO 18000) та інших - у загальну систему управління підприємством.

Відповідність механізму управління підприємства до вимог даних стандартів допомагає підприємству отримати найбільший ефект від функціонуючих систем управління незважаючи на розмір підприємства, сферу його діяльності та тип, особливо в умовах інноваційного напрямку розвитку.

В цілях вирішення екологічних проблем, які мають безпосередній вплив на економічне благополуччя підприємства важливим є розуміння доцільності модернізації як технічного оснащення, так і технологічної бази та зміни підходу до системи управління.

Сформувавши інтегровану систему управління підприємство приймає на себе зобов'язання виконувати принципи функціонування в умовах сертифікованих систем (системи екологічного менеджменту, системи менеджменту якості, системи менеджменту безпеки та гігієни праці). Проте, слід розуміти, що виконання цих принципів безперечно призводить до постійного поліпшення як екологічного стану, так і економічних показників діяльності. Застосування інноваційних методів у бізнесі, спрямованих на перехід виробництва на енергоощадні, ресурсозберігаючі та екологічно спрямовані технології мають економічне підґрунтя. Кожна сучасна запатентована інноваційна розробка орієнтована одночасно на оцінку як в екологічній, так і в економічній сферах та спрямована на підвищення ефективності виробництва шляхом зниження понаднормативних витрат енергії, сировини й ресурсів, формуючи замкнутий цикл маловідходного виробництва. Це досягається шляхом заміни моделей засобів і предметів виробництва на більш сучасні, які є засобами нового покоління. Часто вони вже мають узгоджені екологічні та економічні інтереси.

Тому, з метою вирішення даної проблеми й активного впровадження еколого-економічного підходу у систему господарювання підприємств різних організаційно-правових форм ми вважаємо, що важливим є розуміння потреби впровадження сучасної кластерної моделі організації бізнесу. Така структура передбачає формування самодостатніх економічних модулів, які можуть співпрацювати між собою, організовуючи спільну логістику та формуючи замкнутий цикл виробництва. Такий підхід дає можливість більш ефективно та швидшими темпами впроваджувати інноваційні моделі, що сприятимуть підвищенню рівня їх конкурентоспроможності на ринку.

Механізм формування кластерів дозволяє вибирати найбільш підходящу та дієву структуру і підхід до організації роботи, співробітництва та управління структурними одиницями-учасниками кластеру.

Кластери формуються за регіональним принципом. Впровадження еколого-економічної моделі організації бізнесу на регіональному рівні - є напрямком реалізації національної політики України.

Створення кластера передбачає формування ефективної моделі співпраці відокремлених господарюючих суб'єктів із різноспрямованими напрямками та сферами діяльності орієнтованих на отримання максимального економічного ефекту та націлених на реалізацію власних стратегій розвитку.

Кластер – є унікальною структурою із чітко сформованим підходом до системи співпраці юридично відокремлених, самостійних бізнесових одиниць різноспрямованих сфер діяльності, що мають зв'язки у співпраці та є територіально близькими. Такі структури характеризуються:

- високим рівнем ефективності використання ресурсів,
- застосуванням інноваційного підходу до процесу виробництва продукції (послуг) та організації бізнесу,
- спрямованістю на виконання міжнародних вимог якості, екологічної безпеки та стандартів безпеки і гігієни праці,
- застосуванням інтегрованого підходу до системи управління,
- високим рівнем конкурентоспроможності,
- націленістю на світовий ринок,
- інтенсивністю впровадження та реалізації корпоративної соціальної відповідальності.

Про ефективність такої структури організації бізнесу в формі об'єднання підприємств вивчало багато науковців і практиків. Ще у 1980 р. Маршал А. [6] зазначав, що кластер (англ. cluster – група, скупчення) є сукупністю сконцентрованих за географічною ознакою груп взаємопов'язаних між собою компаній відповідних галузей, і спеціалізованих постачальників, а також суміжних із їх діяльністю організацій (таких як: університети, агентства стандартизації, торгівлі об'єднання), які, конкуруючи між собою, одночасно здійснюють спільну роботу.

М. Портер [12] у 1993 році дослідив, що кластер (або промислова група) є групою близьких за географічним розташуванням та взаємозалежних компаній і пов'язаних із ними фірм, що співпрацюють спільно у напрямку певного виду бізнесу. Він виокремлював характерною ознакою кластера єдиною напрямленість цілей діяльності та взаємодоповнення однієї структури іншою: «... Кластер – це системно організована група економічно взаємопов'язаних фірм, постачальників, суміжних галузей і організацій, які виникають у певних районах і країнах в цілях отримання конкурентних переваг» [11].

Міжнародні дослідники кластерної організаційної структури бізнесу Свен Ж.М. та Прівезер М.А. [19] зазначали, що кластер є великою групою фірм, які пов'язані між собою галузями у окремій місцевості. Тоді як Фезер Е.Ж. [20] запевняв, що кластер виступає не лише сукупністю пов'язаних між собою та підтримуючих підприємств і інститутів, а швидше за все є сукупністю пов'язаних між собою та підтримуючих галузей та інститутів, які є більш конкуруючими між собою на основі їх внутрішніх взаємозв'язків.

Аналогічне бачення організаційної структури кластера описує Безвужко Є. [1], який зазначає, що кластер виступає об'єднанням подібних, пов'язаних між собою та взаємодоповнюючих підприємств за територіальною ознакою. У 2000 році С. Розенфельд [13] зазначав, що кластер виступає концентрацією фірм, які є здатними виробляти синергетичний ефект через їх географічну близькість, навіть в такій ситуації, коли масштаб зайнятості їх може не бути виразним чи помітним. Його позицію підтримували Ж.А. Мінгальова та С.В.Ткаченко [7], зазначаючи, що кластер є індустріальним комплексом, що діє на основі територіальної концентрації сформованих мереж спеціалізованих постачальників а також основних виробників й споживачів, які пов'язані технологічними ланцюжками та слугують альтернативою секторального підходу.

Аналогічне бачення такої структури бізнесу висвітлив у своїх дослідженнях в 2000 році М. Войнарченко [2], наголошучи на тому, що кластер, як бізнесова одиниця є галузево-територіальним добровільним об'єднанням підприємств, тісно співпрацюючих з науковими установами та органами місцевої влади із ціллю підвищити рівень конкурентоспроможності кінцевої продукції й економічного розвитку регіону. Тобто, він вбачав, що кластер виступає неформальним об'єднання підприємств, пов'язаних за технологічною і економічною ознаками на основі географічної близькості. Тоді як Я.Н. Дранев [3] у своїй науковій праці до структури кластера включає усю мережу постачальників, виробників та споживачів, усі елементи виробничої інфраструктури та дослідницькі інститути, які є взаємозв'язаними у єдиному процесі формування додаткової вартості.

В той час як Чужиков В. [16] в наукових дослідженнях, які проводив у 2001 році стверджував, що кластер виступає конкурентоспроможною організаційною формою територіально-ієрархічної моделі виробництва із різними рівнями локалізації, що забезпечує отримання максимального господарсько-соціального ефекту через зведення до мінімуму видатків в порівняно подібних галузях. Його ідеєю було те, що у основі кластерної системи є концентрація.

Ми підтримуємо бачення даного науковця, та погоджуємось із баченням організаційної структури та доцільності формування кластерної системи через можливість зменшення величини витрат та концентрації доданої вартості на кожному із етапів виробництва продукції (товарів, робіт та послуг) у межах одного об'єднання, що і призводить до отримання більш позитивного економічного ефекту ніж при організації бізнесу у форі відокремлених самостійних одиниць.

В продовження ідеї пошуку найбільш ефективної організаційної структури бізнесу С. Соколенко [14] у проведених дослідженнях ототожнив структуру кластера із мережевою промисловою групою, зазначивши, що кластер виступає при цьому, групою близьких, географічно взаємопов'язаних підприємств, що співпрацюють між собою, та які спільно діють у певному виді бізнесу а також вирізняються спільними напрямками діяльності, взаємодоповнюючи один одного.

Розглядаючи із територіальної позиції та географічного розміщення Ефимічев Ю.І., Захаров І.В. [4] вважають, що кластер виступає господарським блоком, який включає фірми й організації які, пов'язані між собою просторово географічним положенням та випуском кінцевої продукції. У 2005 році таку ідею підтримав у своїх наукових дослідженнях Ю.І. Ефимічев [4], стверджуючи, що кластер виступає, насамперед, формою мережі, оскільки близьке територіальне розташування фірм і організацій забезпечує спільну інфраструктуру, обслуговуючі інституції та підвищує частоту і рівень взаємодії.

Подібне бачення суті кластера описано у дослідження Третьяк В.П. [15], який відмітив, що кластер виступає інтеграцією підприємств, спеціалізованих у певному секторі виробництва та локалізованих географічно.

Ми підтримуємо ідею Ковальнової В.М. [5], яка стверджує, що кластер - є локалізованою територіально-виробничою формою інтеграції взаємодіючих між собою суб'єктів господарювання, разом із підприємствами фінансово-адміністративного блоку включаючи банківські структури а також підприємства приватного сектору, науково-дослідних та освітніх закладів і органів влади та суміжних, допоміжних, конструкторських й інноваційних підприємств та інших, об'єктів інфраструктури. Таке об'єднання підприємств характеризується:

- виробництвом конкурентоздатних товарів чи послуг,
- наявністю погодженої стратегії розвитку, яка спрямована на реалізацію інтересів кожного із учасників,
- територіальною локалізацією ,
- істотною соціально-економічною значимістю для регіону.

Своїми дослідженнями проведеними в сфері суті системи роботи кластера І. Пилипенко [9] доповнює, що кластер – є групою географічно сконцентрованих компаній із однієї або суміжних галузей та підтримуючих їх інститутів, які розташовані у певному регіоні, та виробляють подібну чи взаємодоповнюючу продукцію.

Варто зауважити, що в системі бізнесу усі галузі не можуть існувати відокремлено одна від одної, оскільки їх діяльність є взаємодоповнюючою, тому і вивчати їх більш доцільно в сукупності та взаємодії одна із одною (комплексно) у розрізі секторів.

За сучасних умов більш доцільним вважаємо формувати бізнес із максимальним використанням усіх доступних переваг, що забезпечить його конкурентоспроможність.

Наприклад, використовуючи переваги регіональних скупчень підприємств що взаємопов'язано функціонують із спільним використанням ресурсів, технологій, логістики - виробництво стає більш ефективним формуючи додану вартість в межах одного територіального об'єднання.

Це і робить більш ефективним будь-який проект шляхом економії на менеджменті, на логістичних витратах, на партнерській співпраці, на використанні ресурсів і сировини.

Прийнявши умови Глобального договору, його легше та більш доцільно реалізувати в системі співпрацюючих підприємств та галузей сертифікованих відповідно до міжнародних стандартів серії ISO 14000, ISO 9000, ISO 18000 й ISO 27000 та інших профільних стандартів. Такий підхід дає можливість реалізувати систему корпоративної соціальної відповідальності застосувавши сучасну модель бізнесу основувану на тріаді її складових: держава, суспільство, бізнес.

Які міцно співпрацюють у системі екологічної, економічної та соціальної безпеки задля досягнення максимального економічного ефекту.

У такій структурі організаційна бізнесова система має вигляд територіального еколого-економічного кластера, яка включає в себе складний комплекс взаємодіючих учасників, що функціонують в єдиному територіальному середовищі, використовуючи спільно природні ресурси та соціальну інфраструктуру і сферу, діяльність яких спрямована на безперервне досягнення екологічного, економічного та соціального ефекту.

В Україні та світі існують практики ефективної співпраці підприємств різних організаційно-правових форм та приватного сектору.

Неспроможність запропонувати конкурентну послугу чи товар та ціну на неї великими підприємницькими структурами викликає потребу залучення приватних підприємств та домогосподарств до співпраці.

Оскільки, запропонована в Україні спрощена система оподаткування дає можливість домогосподарствам та малим приватним структурам прийняти участь в ринкових процесах не лише як кінцевий споживач, але і як безпосередній його учасник.

Завдяки такій схемі організації бізнесу позитивний ефект відчують усі учасники бізнесового процесу.

Можливість надання конкурентних послуг і товарів домогосподарствами та малими і мікропідприємствами створюють таке середовище, у якому цінова пропозиція залежатиме від якості. Даний підхід сприяє розвитку «здорових» ринкових відносин насичених конкурентною боротьбою.

Отже, підприємства різних організаційно-правових форм та розмірів тісно взаємодіють в спільній бізнесовій схемі, формуючи відповідне конкурентне середовище.

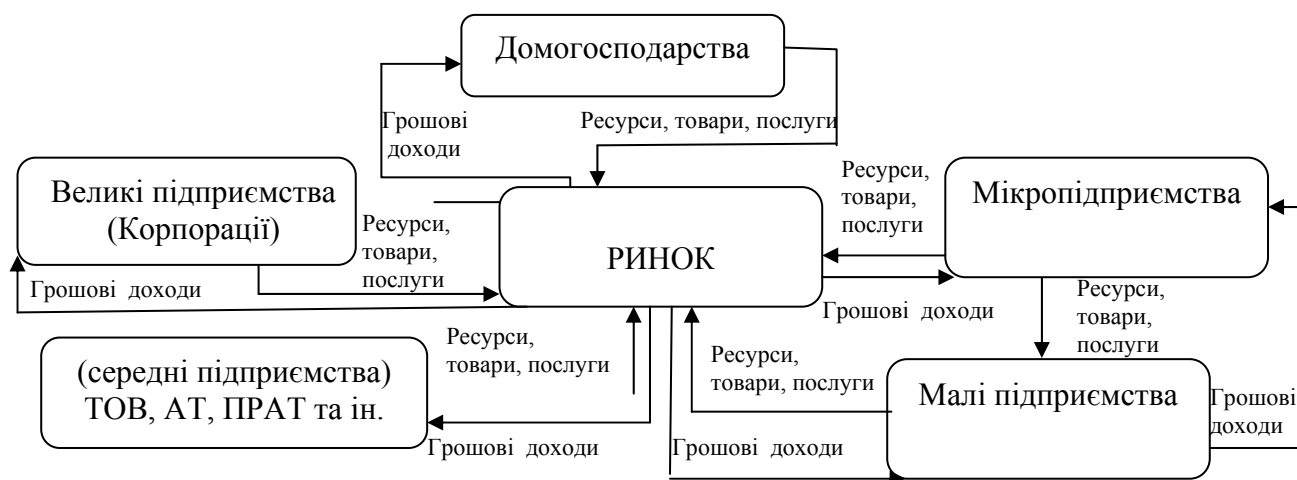

Рис. 4. Схема взаємодії підприємницьких структур в межах кластера

Розглядаючи таку схему співпраці підприємств з економічної точки зору варто відмітити позитивний ефект для всіх учасників завдяки:

- диверсифікації джерел прибутків – створює потенційну можливість додаткових джерел доходу;
- створення додаткових робочих місць – сприяє збільшенню доходів населення та посиленню їх платоспроможності, що в свою чергу активізує ринок товарів та послуг;
- розширення видів діяльності – забезпечує задоволенню потреб споживачів;
- збільшення різноманітності пропозиції послуг та товарів і робіт – формує конкурентне середовище з позиції якості та ціни та інше.

Сучасний ринок спрямовує організацію бізнесу в напрямку застосування інноваційних ресурсозберігаючих та енергоощадних технологій. Проте, щоб реалізувати такий напрямок розвитку підприємства часто відчувають дефіцит:

- фінансових ресурсів, які б забезпечили зміну підходу до організації бізнесу;
- трудових ресурсів, підготовлених до роботи у інноваційно-активному підприємстві, що передбачає постійні зміни вимог до виконання обов'язків, якості праці, кваліфікаційних характеристик та досвіду роботи в умовах реалізації підприємством принципу постійного поліпшення;
- сучасних технологій для модернізації підприємств адаптованих до роботи в умовах жорсткої конкуренції як на вітчизняному ринку, так і на міжнародному;
- матеріально-технічного забезпечення, яке є основою впровадження інноваційних технологій та модернізації підприємств.

Перехід на інноваційний напрямок розвитку дає можливість скоротити витрати та підвищити показники ефективності діяльності. Підприємства є приреченими на підвищення економічних результатів діяльності, реалізуючи принципи функціонування підприємств (зокрема, принцип постійного поліпшення) в умовах дії сертифікованих систем управління:

- системи екологічного менеджменту та аудиту (відповідно до стандартів серії ISO 14 000),
- системи менеджменту якості (відповідно до стандартів серії ISO 9 000),

- системи безпеки та гігієни праці (відповідно до стандартів серії ISO 18 000) постійного поліпшення, що є сертифікованих систем управління,
- інших відповідних спеціалізованих стандартів.

Часто причиною низького рівня конкурентоспроможності бізнесу виступає відсутність мотивації та стимулів для працівників управлінських ланок, менеджерів та керівників, які очолюють не власний бізнес. У випадку роботи в приватному (власному) бізнесі головною метою роботи працівників є не лише особистий інтерес у вигляді заробітку, але і успіх справи. Тому, часто саме приватні підприємства і бізнесово-активні домогосподарства здатні запропонувати неординарні послуги, товари та виконати роботи за конкурентною ціною відповідної якості.

В результаті, ми вважаємо, що найбільш ефективною може стати співпраця підприємств приватного бізнесу, домогосподарств та великих, середніх і малих підприємств у поєднанні із тісними зв'язками між державним сектором, навчальними і науково-дослідними структурами та громадськими організаціями. Функціонуючи в територіальній близькості, використовуючи спільну інфраструктуру та зв'язки, державну підтримку та соціальне забезпечення учасники такої бізнесової моделі створюють достатне для розвитку конкурентне середовище із міцними взаємодоповнюючими зв'язками.

Ефективність роботи моделі бізнесу у формі кластера уже доведено на практиці багатьох країн світу. Ми переконані, що імплементація кластерної моделі організації бізнесу в Україні забезпечить отримання максимального ефекту в напрямку розвитку кожного із регіонів України завдяки кращим показникам продуктивності.

Ми вважаємо, що така система організації бізнесу буде найбільш ефективною, якщо працюватиме у базі спільного електронного модуля, який надаватиме можливість спілкування із здатністю створення запиту на визначену потребу, оголошення відкритого внутрішнього тендера, та можливістю представлення пропозицій із наданням інформації про наявні:

- кількість товарів, робіт та послуг;
- цінову політику;
- якісні характеристики.

Відкрита система в межах роботи усіх структурних одиниць кластера сприятиме:

- прозорій роботі усіх учасників,
- формуванню відкритого доступу до інформації про потенційні можливості кожного із учасників,
- здешевленню витрат на роботі менеджерів, які мали б працювати у кожній із структур кластера,
- економії часу на пошук потрібного замовлення,
- отриманню конкурентних пропозицій потрібної якості та кількості в необхідний час,
- економії на доставці ресурсів через територіальну близькість функціонування учасників кластера,
- ефективній співпраці учасників бізнес-об'єднання.

При організації бізнесу за моделлю кластера чітко прослідковуватиметься синергетичний ефект для кожного із учасників, а особливо для розвитку регіону в цілому, завдяки активізації роботи усіх членів спільноти та, в результаті, концентрації більшої кількості надходжень у вигляді податків в місцевий та державний бюджет.

Організація бізнесу у формі кластера дає можливість поєднати технічну спроможність, організаційні здібності, ініціативи захисту власних інтересів та залучити їх у єдину систему бізнесу. Очевидним є той факт, що це забезпечить зниження собівартості виробничих процесів та підсилить потенційні можливості просування випродукованих товарів, робіт та послуг як на вітчизняному, так і на міжнародному ринку завдяки сформованим необхідним об'ємам (партіям продукції) та підтверженою документально якістю.

Тому, кластер не виступає лише сукупністю підприємств, співпрацюючих між собою та конкуруючих в межах одного територіального об'єднання. Така модель організації бізнесу:

- розширює можливості розвитку власного бізнесу;
- сприяє розширенню внутрішньо системних та зовнішніх комунікаційних зв'язків;
- посилює співпрацю із владою, що дає можливість приймати участь у державних і міжнародних грантах та проектах;
- уможливорює постійне співробітництво із навчальними, та науково-дослідними установами;
- забезпечує можливість реалізації власних стартапів;
- розширює можливості здобуття практичних навичок а нових знань;
- інтегрує потоки ідей та забезпечує їх втілення між учасниками кластера;
- посилює спроможність інноваційності виробництва та послуг;
- уможливорює реалізацію ідеї організації замкнутого циклу виробництва в межах бізнесових структур кластера;
- забезпечує більш ефективний розподіл праці між учасниками кластера;
- дає можливість зайняти більші сегменти внутрішнього ринку, та вийти на зовнішній;
- залучення у систему кластера малих приватних підприємств та домогосподарств дає можливість використання ними системи менеджменту, маркетингу та логістики;
- сприяє зниженню собівартості вироблених товарів, робіт чи послуг завдяки спільній діяльності та формуючи додаткову суму доданої вартості на кожному із етапів виробництва та залишаючи її у виробника;

- забезпечує ефективність використання природних ресурсів завдяки доцільності впровадження в межах такого об'єднання системи екологічного менеджменту та аудиту;

- забезпечує потребу в прийнятті участі у Глобальному договорі та впровадженні корпоративної соціальної відповідальності в межах усіх структур кластера.

Доцільність створення територіальних кластерів в Україні підтверджена діяльністю ІТ-кластера Cluster bit в Чернівцях, Organic Cluster, Туристичний кластер Львова. Прогресивним в роботі представлених кластерів є:

- залучення їх членів-учасників до участі у робочих групах міських рад для проведення навчання, тренінгів та зустрічей для підвищення якості знань як учасників кластера, так і зовнішніх зацікавлених осіб;

- спільне використання техніки, складів, обладнання, доступ до засобів предметів та праці, формування власних мереж реалізації продукції;

- спільне спрямування зусиль на розвиток інфраструктури регіону.

Висновки. Отже, кластер виступає специфічною схемою досконалих взаємозв'язків між його учасниками поєднаних через спільні комунікаційні системи, систему менеджменту, систему маркетингу, спільну логістику, єдину електронну платформу попиту і пропозицій, спільну інфраструктуру, інформаційну базу, єдину платформу попиту і пропозиції, мережу сертифікації, тісну співпрацю із науково-дослідними установами та інститутами.

Ми маємо можливість також користуватись найбільш ефективними закордонними практиками роботи кластерів, інтегруючи та адаптуючи їх до умов України.

Зважаючи на світовий досвід та намагання вітчизняних підприємств реалізувати модель організації бізнесу у формі кластера вважаємо за доцільне інтегрувати запропоновану схему побудови бізнесової структури в Україні, як складову національних й регіональних стратегій соціально-економічного розвитку.

В процесі реалізації еколого-економічного та соціально зорієнтованого напрямку розвитку країни організація моделі бізнесових структур у формі кластера надає достатньо широкі можливості впровадження екологічних інновацій та соціально орієнтованих систем управління, викликаючи позитивний економічний ефект. Побудова кластерів стане джерелом і засобом скоординованої роботи, націлюючи свої дії на розвиток відповідної інфраструктури та інституцій, забезпечуючи реалізацію головної стратегії шляхом поступового втілення політики розвитку на основі постійного впровадження інновацій.

Література.

1. Безвужко Є. Кластери та їх роль у відродженні економіки Поділля / Є. Безвужко // Перспективні дослідження. – 1999. -№2. – С.17-23

2. Войнаренко М. Конкуренція кластерів – шлях до відродження виробництва на регіональному рівні / М. Войнаренко // Економіст. – 2000. - №1. – С. 12-15

3. Дранев Я.Н. Практика экономического развития территорий: опыт ЕС и России./ Я.Н. Дранев. - М.: Сканрус, 2001

4. Ефимычев Ю.И., Захаров И.В. Промышленные кластеры и экономический рост// Вестник Нижегородского гос. Ун-та им. Н.И. Лобачевского: сер. Экономика и финансы. -2005. - №1. – С.15-18.

5. Ковальова Ю.М. Кластер як новий інструмент модернізації економіки / Ю.М. Ковальова // схід. – 2007. - №5(83). – С.9-13.

6. Маршалл А. Принципы экономической науки. – М., 1993. В 3-х т. – Т.1

7. Мингалева Ж. Кластеры и формирование структуры региона / Ж.Мингалева, С. Ткачева // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. - №5. – С.97-101.

8. Нестеренко О.В. Фактори впливу на інноваційну діяльність підприємства: іноземний досвід розвитку інновацій [Текст] // О.В.Нестеренко / Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції «Управління інноваційним розвитком на макро-, мезо-, та мікрорівнях». - Секція 4. Інноваційні фактори підвищення потенціалу розвитку сучасних підприємств. – 2018 р. – С. 142 - 145

9. Пилипенко И. В. Кластерная политика в России / И. В. Пилипенко. // Общество и экономика. - 2007. - №8. - С. 28-64.

10. Позиції України в рейтингу екологічної ефективності у 2018 році: Офіційний сайт Економічний дискусійний клуб [Електронний ресурс] Дата доступу 06.02.2019. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analityka/pozyciyi-ukrayiny-v-reytingu-ekologichnoyi-efektyvnosti-u-2018-roci>

11. Портер М. Конкуренція: Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2002. – 496 с.

12. Портер М. Международная конкуренция: Конкурентные преимущества стран: Пер.с англ. – М.: Международные отношения, 1993. – 896с.

13. Розенфельд С. Внедрение кластеров в экономику / Пер. с англ.: Учеб. Пос. / С. Розенфельд. — М.: Издательский дом «Вильямс», 2000. - 418 с.

14. Соколенко С.И. Производственные системы глобализации: сети. Альянсы. Партнерства. Кластеры: Укр. Контекст. – К.: Логос, 2002.– 646 с.

15. Третьяк В.П. Кластеры предприятий: пути создания и результативность функционирования. / В.П. Третьяк. - М.: Август Борг, 2006.-132 с.

16. Чужиков В. Кластери як об'єкт державного регулювання / В. Чужиков // Вісник УАДУ. – 2001. - №4. – С. 160-167.

17. Фостолович В.А. Корпоративна соціальна відповідальність в сучасному бізнесі // Економіка. фінанси. менеджмент: актуальні питання науки і практики. - 2018. - №6 (34). – 2018. – С. 50-64
18. Фостолович В.А. Інтегрування еколого-економічного підходу у стратегію розвитку та практику господарювання сільськогосподарських підприємств // Економіка. фінанси. менеджмент: актуальні питання науки і практики, 2017, №6. - 2017– С. 38 - 51
19. Swann G.M.P. and Preveser M. A Comparison of the Dynamics of Industrial Clustering in Computing and Biotechnology. - Research Polisy, 1996.
20. Feser E.J. Old and New Theories of Industry Clusters. - London, 1998.

References.

1. Bezvushko, Ye. (1999), “Clusters and their role in the revival of the economy of Podillya”, *Perspektyvni doslidzhennia*, vol. 2, pp.17-23
2. Vojnarenko, M. (2000), “Cluster competition is a way to revive production at the regional level”, *Ekonomist*, vol. 1, pp. 12-15
3. Dranev, Ya.N. and Dranev, Ya.N. (2001), *Praktyka ekonomycheskoho razvytyia terrytorij: opyt ES y Rossyy* [Practice of economic development of territories: the experience of the EU and Russia], Skanrus, Moscow, Russia.
4. Efymychev, Yu.Y. and Zakharov, Y.V. (2005), “Industrial Clusters and Economic Growth”, *Vestnyk Nyzhehorodskoho hos. Un-ta ym. N.Y. Lobachevskoho: ser. Ekonomyka y fynansy*, vol. 1, pp.15-18.
5. Koval'ova, Yu.M. (2007), “Cluster as a new tool for modernizing the economy”, *Skhid*, vol. 5(83) , pp.9-13.
6. Marshall, A. (1993), *Pryntsypy ekonomycheskoj nauky* [Principles of Economics Science], Moscow, Russia.
7. Mynhaleva, Zh. and Tkacheva, S. (2000), “Clusters and forming region structure”, *Myrovaia ekonomyka y mezhdunarodnye otnosheniya*, vol. 5, pp.97-101.
8. Nesterenko, O.V. (2018), “Factors influencing innovation activity of the enterprise: foreign experience of innovation development”, *Materialy III mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Upravlinnia innovatsijnym rozvytkom na makro-, mezo-, ta mikrorivniakh»*. - Sektsiia 4. Innovatsijni faktory pidvyschennia potentsialu rozvytku suchasnykh pidpriemstv [Materials of the 3rd International Scientific and Practical Conference "Managing Innovation Development at Macro, Meso, and Micro Levels". - Section 4. Innovative factors for increasing the potential of development of modern enterprises], Odesa, Ukraine pp. 142 – 145
9. Pylypenko, Y. V. (2007), “Cluster Policy in Russia”, *Obschestvo y ekonomyka*, vol. 8. - S. 28-64.
10. *Ekonomichnyj diskusijnyj klub* (2018), “Positions of Ukraine in the rating of ecological efficiency in 2018”, available at: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciyi-ukrayiny-v-reytyngu-ekologichnoyi-efektyvnosti-u-2018-roci> (Accessed 10 May 2019).
11. Porter, M. (2002), *Konkurentsiia* [Competition], Yzdatel'skyj dom «Vyl'iams», Moscow, Russia.
12. Porter M. (1993), *Mezhdunarodnaia konkurentsiia: Konkurentnye preymuschestva stran* [International Competition: Competitive Advantages of Countries], *Mezhdunarodnye otnosheniya*, Moscow, Russia.
13. Rozenfel'd, S. (2000), *Vnedrenye klasterov v ekonomyku* [The introduction of clusters in the economy], Yzdatel'skyj dom «Vyl'iams», Moscow, Russia.
14. Sokolenko, S.Y. (2002), *Proyzvodstvennye systemy hlobalyzatsyy: sety. Al'iansy. Partnerstva. Klastery: Ukr. Kontekst* [Globalization production systems: networks. Alliances. Partnerships. Clusters: Ukr. Context], Lohos, Kyiv, Ukraine.
15. Tret'iak, V.P. (2006), *Klasteri predpriatyj: puty sozdaniya y rezul'tatyvnost' funktsyonyrovaniya* [Enterprise clusters: ways to create and performance], Avhust Borh, Moscow, Russia.
16. Chuzhykov, V. (2001), “Clusters as an object of state regulation”, *Visnyk UADU*, vol. 4, pp. 160-167.
17. Fostolovych, V.A. (2018), “Corporate social responsibility in modern business”, *Ekonomika. finansy. menedzhment: aktual'ni pytannia nauky i praktyky*, vol. 6 (34) , pp. 50-64
18. Fostolovych, V.A. (2017), “Integration of the ecological and economic approach to the strategy of development and farming practices of agricultural enterprises”, *Ekonomika. finansy. menedzhment: aktual'ni pytannia nauky i praktyky*, vol. 6, pp. 38 - 51
19. Swann, G.M.P. and Preveser, M. A (1996), “Comparison of the Dynamics of Industrial Clustering in Computing and Biotechnology”, *Research Polisy*, vol. 25, no. 7, pp. 1139-1157.
20. Feser, E.J. (1998), *Old and New Theories of Industry Clusters*, London, UK.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2019 р.